

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство. /А.Камю: пер. с фр.—М.: Политиздат, 1990. — 415 с.
2. Ковалева М. А. Социальное партнерство как фактор формирования и развития общественных отношений: диссертация ... кандидата философских наук : 09.00.11 Москва, 2007. — 194 с.
3. Michael Edwards, Пророчества «Римского клуба» и Массачусетского технологического института: Всемирная Великая Депрессия и сокращение населения к 2030 году (<http://mixednews.ru/archives/16878>)
4. Печчеи А.. Специфика философского знания и проблема человека в истории философии (сборник). —М., —1989.— 315с.
5. Рассел Б. История западной философии. В 3 кн.: 2-е изд., испр. —Новосибирск: Изд-во Новосибир. ун-та, 1997.— 327с.
6. Пьер Тейяр де Шарден. Феномен человека: Сб. очерков и эссе: Пер. с фр. / П. Тейяр де Шарден / Сост. и предисл. В.Ю. Кузнецов. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. — 553с.
7. Федоров Н. Ф. Сочинения. М.: Мысль, 1982. — 712 с. (Серия: Философское наследие).

УДК 504: 338.49+502.33

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Харічков С.К.

Розроблено концептуально-методологічні засади, науково-прикладні рекомендації та методичне підґрунтя системної розбудови на інноваційних засадах екологічної інфраструктури як елемента системи забезпечення природозберігаючого імперативу економіки України.

Ключові слова: екологічна інфраструктура, організаційно-економічна модель екологічної інфраструктури; політико-правова, інституційна, інструментальна, природно-техногенна, інформаційно-аналітична, публічна, техніко-технологічна екологічна інфраструктура; інститут власності на об'єкти екологічної інфраструктури; інвестиційна привабливість об'єктів екологічної інфраструктури; інструменти державно-приватного партнерства; програмування розбудови системи екологічної інфраструктури; паспортизація екологічної інфраструктури; індикатори діагностики екологічної інфраструктури.

В сучасних умовах глобалізаційних процесів суспільного розвитку масштабну загрозу для суспільства, економічного зростання країн світу, якості життя і добробуту населення формують реальні тенденції руйнування біосфери і зниження біорізноманіття, виснаження природних ресурсів, порушення рівноваги екосистем, зміна клімату. Загальний показник екологічного сліду людства, що відображає антропогенно-техногенне навантаження на біосферу, та площу біологічно продуктивної території необхідної для відтворення природних благ та послуг, асиміляції відходів не дозволяє планеті само відтворюватися з початку 80-х років XX століття. У теперішньому часі вимір екологічного сліду людства по оцінкам Всесвітнього фонду дикої природи перевищує біомісткість Землі на 30%.

Не менш гостра і складна екологічна ситуація в Україні: високий рівень забруднення усіх природних ресурсів та зменшення якості екологічних послуг відображає поглиблення кризи у взаємодії суспільства та навколишнього природного середовища, відсутність балансу інтересів охорони довкілля з отриманням економічної вигоди. Стан довкілля та екологічної інфраструктури

впливають на якість і темпи економічного росту, показники валового внутрішнього продукту (ВВП) в країні, що потребує рішучих та конструктивних змін у політиці формування екологічної інфраструктури, яка має стати самостійним об'єктом управління у системі природокористування.

Важливе місце та значення набуває екологічна інфраструктура у підвищенні ресурсоефективності економіки країни та збільшенні якості і збереженні природного капіталу, забезпеченні умов для ефективного функціонування економіки, комфортної життєдіяльності населення, реалізації ідей «зеленої економіки». Під екологічною інфраструктурою слід розуміти комплекс об'єктів, територій, мереж і систем природного та антропогенного походження, які забезпечують умови для підтримання збалансованого розвитку природного середовища, збереження середовища життя людини, а також сукупність контролюючих і та запобіжних обслуговуючих ланок, які мають завдання гарантувати нешкідливі щодо довкілля оптимальні умови економічної діяльності організацій і установ на певній території.

У вітчизняній науковій літературі дослідженню проблем формування та розбудови екологічної інфраструктури, на жаль, уваги приділяється не забагато, проблема виявлення впливу екологічної інфраструктури на стан природокористування, екологічну ситуацію в країні та її регіонах ще не стала предметом глибокого дослідження, а окремі теоретичні розробки носять фрагментарний, а іноді і спірний характер.

Недостатнє вивчення цих питань та їх соціально-економічна, екологічна значущість зумовили вибір теми та завдань нашого дослідження.

Основна гіпотеза, яку покладено в основу презентованої роботи, сконцентрована на формуванні новітніх, інноваційних за своєю сутністю, інституційних засад переходу в Україні до моделі інфраструктурного середовища сфери природокористування (екологічної інфраструктури) і відмові від безсистемної, заснованої на помилкових принципах (залишкового фінансування, мінімально необхідної на даний час та односторонньо орієнтованої на техніко-технологічний напрям) політики формування і підтримки інфраструктурного сектору сфери природокористування.

Перший блок наукових результатів дослідження поєднує елементи концептуально-методологічного обґрунтування структуризації та системної розбудови на інноваційних засадах екологічної інфраструктури як складова системи забезпечення природозберігаючого імперативу економіки України.

На засадах використання методології системно-функціонального підходу доведено доцільність системної розбудови та обґрунтовано структуризацію типової організаційно-економічної моделі екологічної інфраструктури (як на загальнодержавному так і на регіональному рівнях природокористування, господарювання та забезпечення екологічної безпеки) за складовими (рис.1).

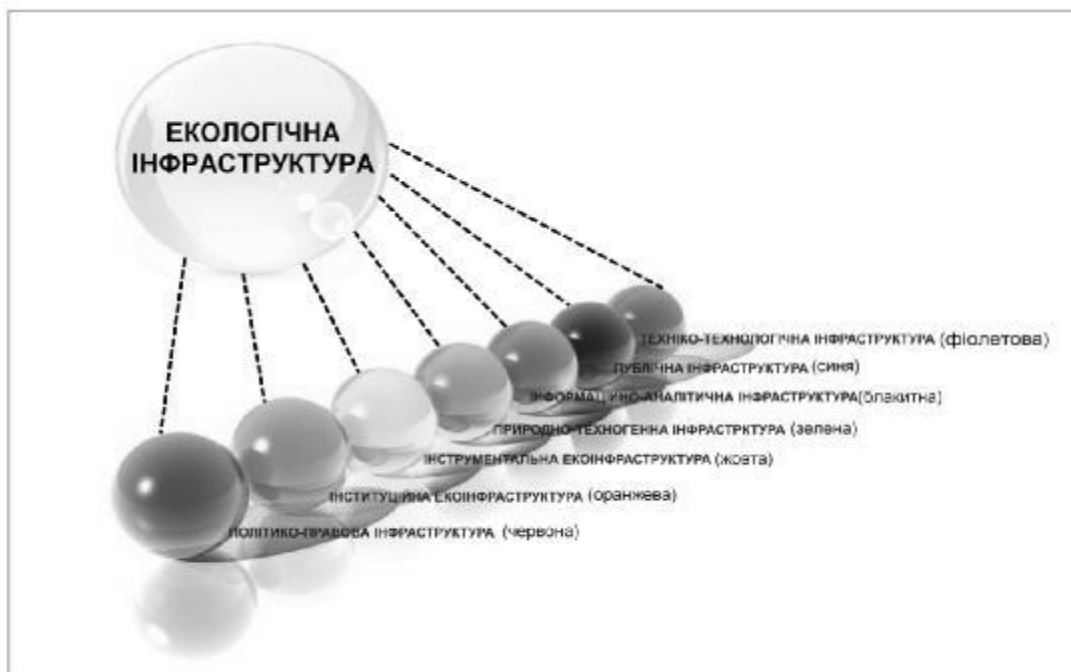

Рис. 1 Модель «екоінфраструктурної» райдуги

Структурна композиція екологічної інфраструктури запропонована у такій інноваційній моделі:

- політико-правова екологічна інфраструктура, елементами якої є регуляторні інститути природокористування законодавчого та підзаконного характеру, інші політико-правові інститути;
- інституційна екологічна інфраструктура, де основними складовими виступають регуляторні інституції, що утворюються та функціонують з метою реалізації вищезазначених інститутів природокористування;
- інструментальна екологічна інфраструктура, конструктивне наповнення якої складає широкий спектр інструментів екологічного та технічного регулювання природокористування;
- природно-техногенна екологічна інфраструктура, до складу якої, на відміну від виробничої (або соціальної) інфраструктури, слід відносити об'єкти природного та природно-техногенного походження, що забезпечують підтримку сталої якості природного середовища, адаптацію його до антропогенних та техногенних навантажень, відтворювальні процеси в екологічних системах тощо;
- інформаційно-аналітична екологічна інфраструктура, наповнення якої складають організаційні елементи для забезпечення оціночних, аналітичних, інформаційних функцій загальної регуляторної системи природокористування; саме такі елементи становлять необхідне підґрунтя конструктивних регуляторних дій іншими елементами екологічної інфраструктури;
- публічна екологічна інфраструктура, основними складовими якої мають стати неурядові інституції громадянського суспільства, які покликані на основі передбачених для них законом функцій та завдань справляти відповідний вплив на дії влади, перебіг економічних та соціальних процесів у суспільстві, дотримання конституційних норм і правил особистості, суспільства, бізнесу, влади тощо;
- техніко-технологічна екологічна інфраструктура - елементи цього блоку (засоби та предмети праці) створюють матеріально-речовинні умови реалізації процесів природокористування в реальних вимірах простору та часі, а саме використання та відтворення природного капіталу, охорону навколишнього природного середовища, реалізацію природо-перетворювальних процесів, забезпечення їх ресурсно-екологічної безпеки та ресурсно-екологічної безпеки життєдіяльності людини й суспільства.

Визначено особливості розбудови екоінфраструктурного комплексу національної економіки з урахуванням:

- секторального поділу;
- класифікації напрямків впливу на оточуюче природне середовище;
- кінцевих результатів (мети) функціонування об'єктів екоінфраструктури (управління забрудненням, створення чистих технологій та продуктів, управління ресурсами);
- дій щодо запобігання збитку природному середовищу (попередження, мінімізація та усунення екологічного збитку) (див. рис.2).

Другий блок наукових результатів дослідження концентрує результати теоретичного узагальнення пропозицій щодо інституціонального та інструментального забезпечення розбудови та функціонування екологічної інфраструктури державного та регіонального рівнів організації природокористування.

Зокрема, наведено теоретичне обґрунтування та визначено умови запровадження інституту власності на об'єкти екологічної інфраструктури в Україні (рис.3):

- визначено цілі запровадження інституту та форм власності на об'єкти екологічної інфраструктури;
- обґрунтовано розвиток форм власності на об'єкти екологічної інфраструктури на основі узгодження взаємодії інтересів суб'єктів власності з урахуванням соціо-економіко-екологічних обмежень привласнення;
- визначено сутність та обґрунтовано необхідність запровадження соціо-економіко-екологічних обмежень власності на об'єкти екологічної інфраструктури, що формуються державними політико-правовими та інституційними організаціями;
- визначено основні напрямки управління «інститутом власності в системі об'єктів екологічної інфраструктури», що здійснюється державними політико-правовими та інституційними об'єктами для забезпечення узгодженості інтересів різноманітних суб'єктів форм власності на об'єкти

інструментальної, природно-техногенної, техніко-технологічної компоненти екоінфраструктури;

- обґрунтовано доцільність законодавчого закріплення економіко-екологічних обмежень і обтяжень повноважень власників природно-техногенних, техніко-технологічних та інструментальних об'єктів екологічної інфраструктури та використання соціо-економіко-екологічних обмежень форм власності політико-правовими та інституційними організаціями в напрямку узгодженості інтересів суб'єктів власності на природно-техногенні, інструментальні та техніко-технологічні об'єкти між собою та іншими природокористувачами.

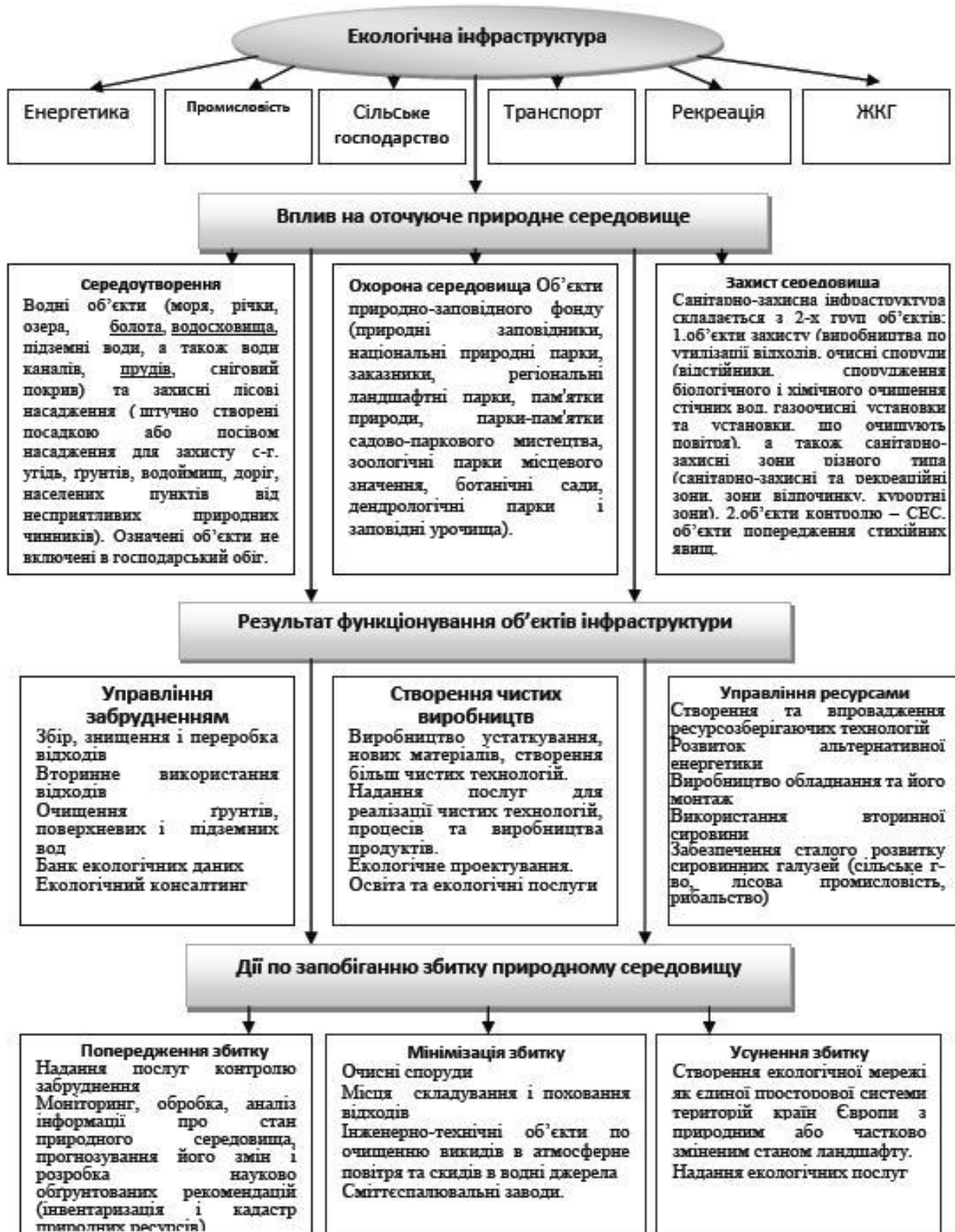

Рис. 2 Структурна та функціональна побудова екоінфраструктурного сектору економіки

Рис. 3. Методологічні основи інституціонування привласнення об'єктів екоінфраструктури

В роботі сформульовано теоретичні та методичні засади імплементації концепції інвестиційної привабливості у систему інституційного забезпечення розбудови екологічної інфраструктури, зокрема це відображає рис.4:

- концептуальне осмислення цієї категорії запропоновано у вигляді ланцюга таких складових:
- цільова мета формування інвестиційної привабливості,
- принципи формування інвестиційної привабливості,
- система факторів формування інвестиційної привабливості екологічної інфраструктури.
- запропоновано концептуальну модель формування інвестиційної привабливості екологічної інфраструктури.
- розроблено критерії залучення інвестицій у розбудову та розвиток екологічної інфраструктури.
- визначено умови та основні напрями впровадження концепції інвестиційної привабливості екологічної інфраструктури;
- обґрунтовано принципи та розроблено методичні підходи, зокрема алгоритмізації, щодо оцінки інвестиційної привабливості екологічної інфраструктури.

Особливу увагу приділено узагальненню сучасного уявлення та визначенню особливостей організаційно-методичного підґрунтя запровадження інструментів державно-приватного партнерства у розбудові та функціонуванні екологічної інфраструктури (рис.5 ілюструє фрагмент рішень цієї проблеми):

- наведено узагальнення теоретичних засад та тенденцій запровадженні сучасних організаційно-методичних підходів до використання механізмів державно-приватного партнерства у практику організації розбудови та забезпечення розвитку інфраструктурних проєктів;
- визначено особливості, сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо запровадження механізмів

державно-приватного партнерства у формуванні екологічної інфраструктури: визначено цілі та задачі розвитку механізмів державно-приватного партнерства у розбудові екологічної інфраструктури; в контексті реалізації забезпечувальної функції екологічної інфраструктури наведено оцінку переваг формування цих механізмів для держави, бізнесу, населення;

- сформовано системне бачення можливих раціональних форм та механізмів державно-приватного партнерства для складових екологічної інфраструктури ;
- наведено прогностичну оцінку типології очікуваних ефектів від реалізації механізмів державно-приватного партнерства у розбудові екологічної інфраструктури.
- запропоновані наукові рекомендації щодо становлення і впровадження механізмів державно-приватного партнерства у формування екологічної інфраструктури в Україні; сформульовано задачі та цілі розвитку партнерства, потенціал і напрями стратегічного державно-приватного партнерства у формуванні екологічної інфраструктури.

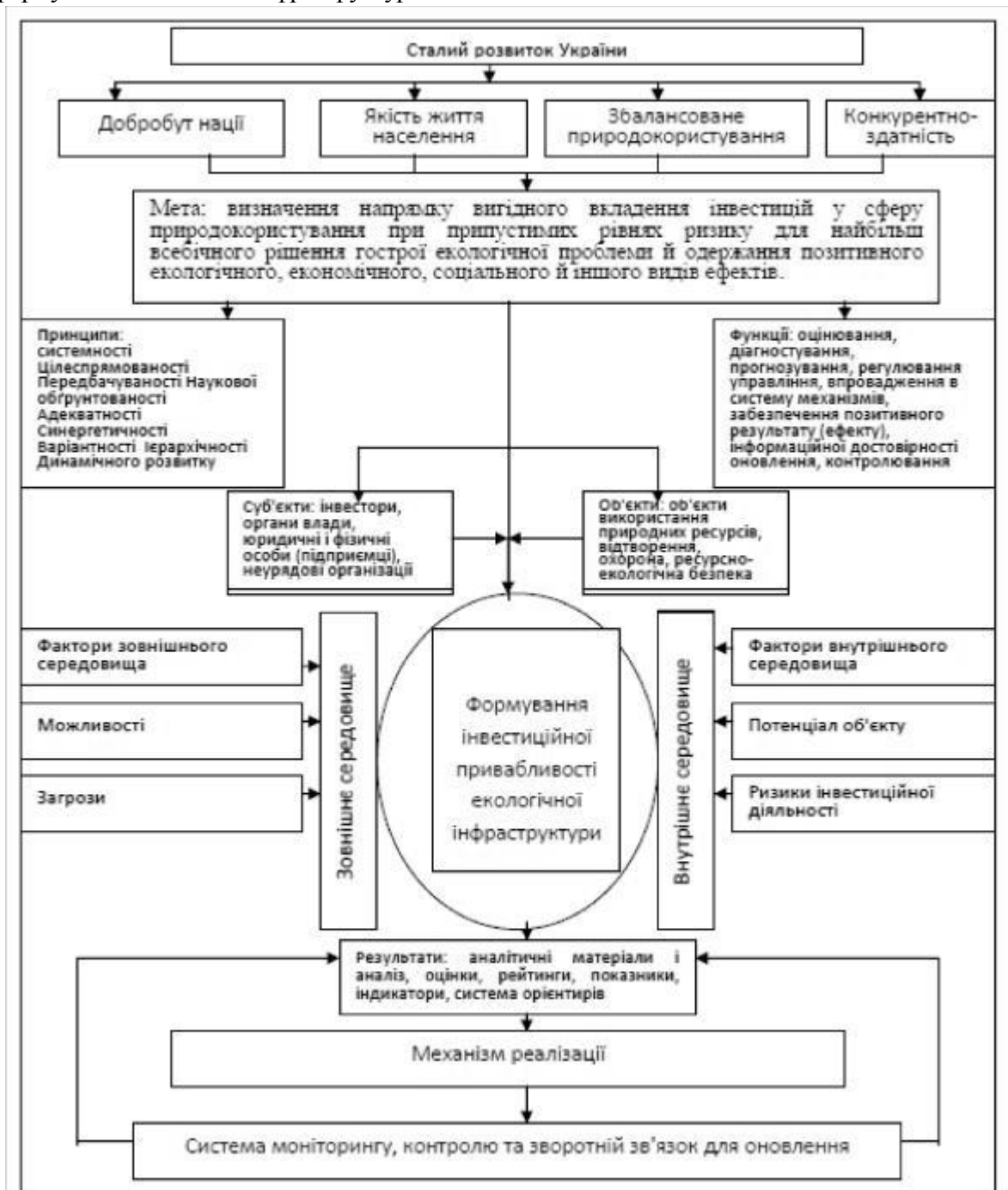

Рис. 4. Концептуальна модель формування інвестиційної привабливості екологічної інфраструктури

Види екологічної інфраструктури	Учасники державно-приватного партнерства: обов'язки, сфери відповідальності, функції		Форми державно-приватного партнерства	Розподіл ризиків і механізм реалізації
	Державний сектор	Приватний сектор		
Інструментальна екологічна інфраструктура	Відповідальність держави за розбудову сучасного економічного механізму для забезпечення формування екологічної інфраструктури	Ініціювання бізнесом впровадження сучасних інструментів у формування економічного механізму для забезпечення розбудови екологічної інфраструктури та відповідальність за його ефективне використання	Договірна, підписання угоди, узгодження інтересів влади, суспільства, бізнесу	Розподіл ризиків відповідно до участі партнерів при ведучій ролі держави; регулятивні ризики приймає держава, забезпечує фінансову і управлінську прозорість
Техніко-технологічна та технічна екологічна інфраструктура	Формування і розбудова техніко-технологічної та технічної екологічної інфраструктури, організація співпраці з наукою, бізнесом, часткове фінансування державних проектів та економія бюджетних коштів, гарантування державою стабільного законодавства та умов реалізації проектів	Залучення приватного фінансування, досвіду, кваліфікації, менеджменту на умовах стимулювання, сприяння оформленню документів, прискорення проведення процедур, зниження адміністративних бар'єрів	Модель оператора, кооперації, договірної, концесії, лізингу	Розподіл ризиків заснований на ринкових стандартах, що мінімізує тимчасові витрати й витрати на юридичних консультантів. Держава приймає на себе всі ризики, пов'язані з одержанням дозвільних документів (наприклад, на земле відводи) та інше. Ризики покладають на ту сторону, яка має можливість у більшому ступені їх контролювати. Кооперація проектів високо прибуткових та недостатньо прибуткових, державна підтримка, створення особливих податкових умов

Рис. 5 Форми, учасники та механізми реалізації державно-приватного партнерства в залежності від виду екологічної інфраструктури (фрагмент)

Інструментальна складова організаційно-методичної бази розбудови інноваційної моделі екоінфраструктури в роботі висвітлено за такими елементами як запровадження програмно-цільових підходів розбудови інноваційної моделі екологічної інфраструктури на загальнодержавному та регіональному рівнях природокористування та запровадження паспортизації інфраструктурного забезпечення природокористування в Україні на регіональному та локальному рівнях.

В системі інструментального забезпечення розбудови екологічної інфраструктури на інноваційних засадах запропоновано запровадження комплексного оцінювання екоінфраструктури як механізму інформаційно-аналітичного системного забезпечення управління її функціонування (рис. 6):

- обґрунтовано концептуальні уявлення управління екологічною інфраструктурою як комплексом забезпечення природокористування на національному та регіональному рівнях організації та системи комплексного оцінювання екоінфраструктури як механізму інформаційно-аналітичного забезпечення системного підходу в управлінні функціонуванням екоінфраструктури;
- сформовано методологічні засади побудови та запропоновано систему індикаторів діагностики екологічної інфраструктури, розроблено методичні підходи до діагностики екоресурсного забезпечення природокористування в ресурсоексплуатаційних екологічних секторах економіки;
- наведено теоретичне обґрунтування та розроблено методичні підходи до алгоритмізації оцінки результативності та ефективності дії об'єктів екологічної інфраструктури;
- обґрунтовано методичні підходи до діагностики, ранжування та запровадження механізму фінансування ресурсозберігаючих проектів екологічної інфраструктури на основі комплексної оцінки ефективності їх впровадження.

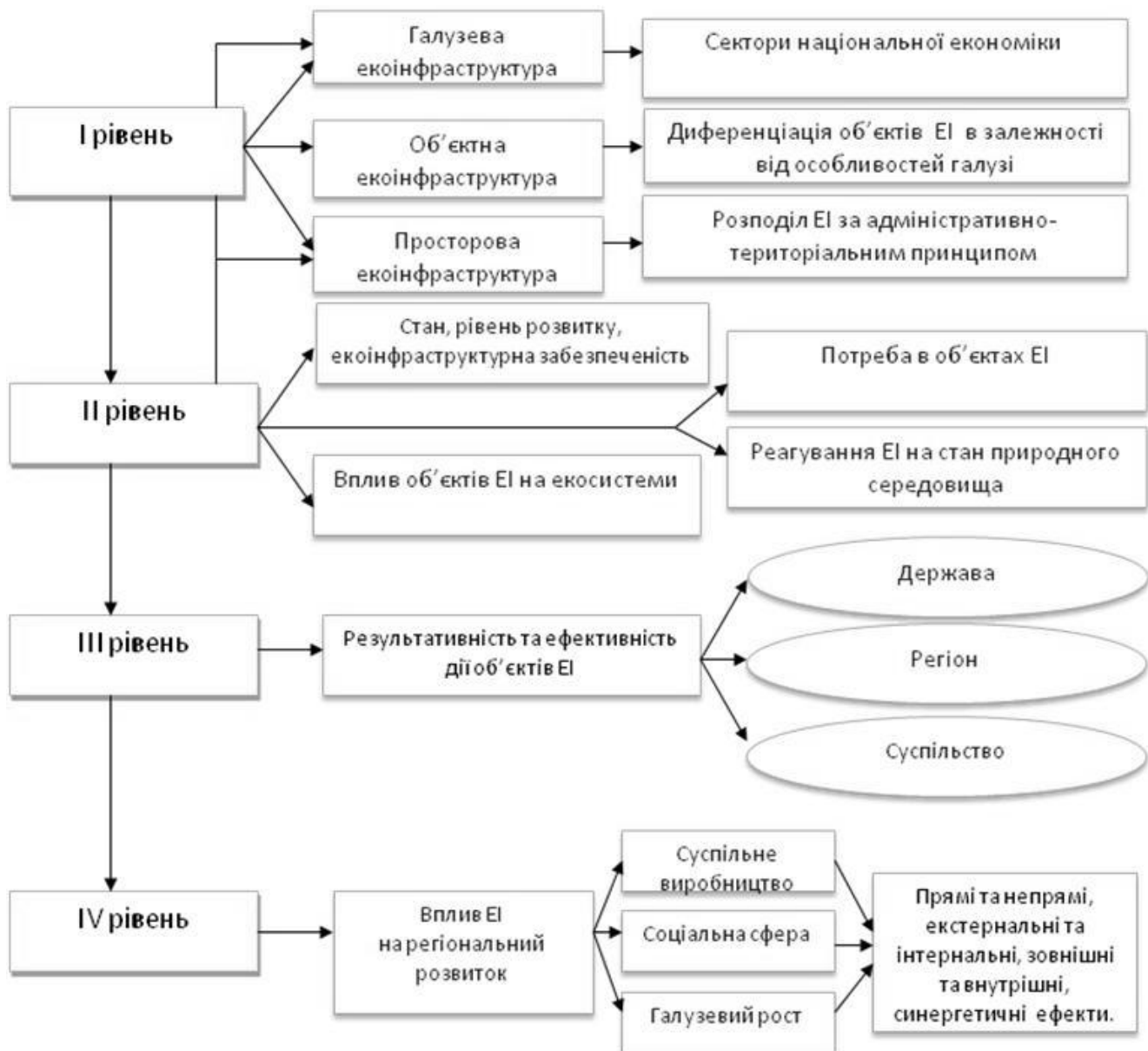

Рис. 6. Система індикаторів для діагностики екологічної інфраструктури

Науково-прикладні результати дослідження інтегрують комплекс рішень щодо формування елементів секторальної політики розбудови екологічної інфраструктури (на прикладі агропромислового, море господарського та рекреаційно-туристичного комплексів), що відображено на рис. 7.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене, акцентуємо увагу на теоретичній та практичній значущості отриманих наукових результатів:

- вперше у вітчизняній економічній теорії природокористування теоретично та концептуально обґрунтовано інституційні засади ієрархічної системної побудови та розроблено інноваційну модель екологічної інфраструктури як компоненти інфраструктурного комплексу держави і її регіонів та складової системи забезпечення природозберігаючого імперативу економіки України, що орієнтована на створення необхідних та достатніх умов раціонального природокористування, екологізації господарювання та забезпечення ресурсно-екологічної безпеки соціально-економічного розвитку;

- поглиблено та вдосконалено теоретичні засади та організаційно-методичний базис інституціонального та інструментального забезпечення розбудови та функціонування екологічної інфраструктури державного та регіонального рівня організації природокористування, зокрема: введення інституту власності на об'єкти екологічної інфраструктури, імплементації концепції інвестиційної

привабливості розбудови екологічної інфраструктури, запровадження інструментів державно-приватного партнерства, стратегічного планування та програмування, паспортизації та комплексного оцінювання екоінфраструктури, впровадження інструментів екологічного страхування тощо;

Рис. 7 Організаційно-методичні аспекти секторальної політики розбудови екологічної інфраструктури (на прикладі агропромислового, морського господарського та рекреаційно-туристичного комплексів)

- розвинуто методичне підґрунтя та організаційні засади формування елементів розбудови системи регіональної екологічної інфраструктури природокористування в Українському Причорномор'ї за такими складовими регіонального соціо-еколого-економічного комплексу як агропромисловий, морський господарський, рекреаційно-туристичний сектор.

Теоретичні та методологічні положення, науково обґрунтовані пропозиції практичного спрямування щодо вдосконалення організаційної будови сучасної моделі та функціонування екологічної інфраструктури мають стати гарантованим підґрунтям ефективної реалізації в Україні державної екологічної політики, запорукою цілеспрямованого просування суспільства шляхом екологізації соціального середовища та економіки до розв'язання екологічних проблем країни, переходу до сталого розвитку та побудови економічно, соціально та екологічно сталого майбутнього для Планети Земля, для її теперішніх та майбутніх поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасні тенденції формування екологічної інфраструктури природокористування: монографія, під ред. С.К. Харічкова; НАН України, Ін-т пробл.ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса, 2012. – 375 с.
2. Екологічна інфраструктура природокористування (гlossарій). – Одеса: ІПРЕД НАН України, 2010. – 115 с.